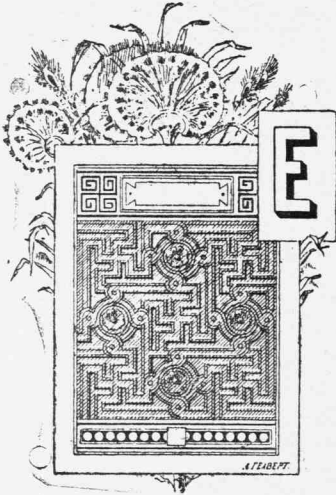

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Θ. ΞΕΝΟΣ

Ν οίκια πενιχρᾶ, μονωρόφω καὶ ταπεινῇ, ἐκ δύο δωματίων καὶ μόνων συγχειμένη, παρὰ νεοχάρακτον δὲ ὁδὸν ἐν ἀπωτάτῃ τῆς πόλεως συνοικία, ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ οὐχὶ πολὺ μακρὰν τοῦ δημοτικοῦ μακκελείου χαραχθεῖσαν, ἐγειρομένη, ἐξέπνευσε, τῇ 5 Ἰουλίου τοῦ 1894 ὁ **Στέφανος Θεοδώρου Ξένος**, μηδένα ἄλλον παρ' ἑαυτὸν ἔχων, ὅπως κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἢ γηραιὰν οἰκέτιδα καὶ δύο ἢ τρεῖς ἐκ τῶν γειτόνων κατοίκων, τῶς ἀγνώστων αὐτῷ. Εἰς τὴν ἀσήμενον καὶ μικροσκοπικὴν κατοικίαν αὐτὴν εὔρε καταφύγιον καὶ σκέπην ὁ ὑπὸ ἀνιάτου, χρόνιον χαρα-

κτῆρα ἤδη μετεληφότος νοσήματος, προσβληθεὶς γηραιὸς ἀνὴρ, οὐχὶ ἐξ ἰδιορρυθμίας ἢ ἐξ ἀσυγγνώστου φιλαργυρίας· καὶ ἐν ταῖς Ἀθήναις μνημονεύονται οὐχὶ ὀλίγοι οἱ ἐν στερήσεσι καὶ ἐξ ἀσιτίας σχεδὸν ἐν τρώγλαις ἀποθανόντες, ἀλλ' ὅμως τῇ ἐπαύριον τοῦ θανάτου αὐτῶν καταδειχθέντες κάτοχοι μεγάλου πλοῦτου καὶ ἀφθόνου χρήματος. Ὁ Στέφανος Ξένος κατοικίαν εὔρεν, ἐν οὕτως ἀποκέντρῳ καὶ πενιχρᾷ σκέπῃ, διότι δι' εὐθηνότερου ἐνοικίου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὔρεθῃ κατοικία, ἐν συνοικίᾳ ἐτέρα τῆς πόλεως, ἐκ τῶν παλαιότερων καὶ μᾶλλον κατωκημένων. Τῇ ἐπαύριον δέ, τῇ 6 Ἰουλίου, ἐκηδεύετο, σχεδὸν ἀγνώστος, ὀλίγοι δὲ συνώδευσαν αὐτόν, μέχρι τοῦ τάφου.

Καὶ ὅμως ὁ ἐν τοιαύτῃ πενίᾳ καὶ ἐν φρικταῖς στερήσεσιν ἐκπνεύσας ἀνὴρ, ὁ ἄνευ πομπῆς κηδευθεὶς, ἐγεννήθη ἐν τῷ πλοῦτῳ, ἐν οἴκῳ, διακριθέντι, κατὰ τὸν μέγαν τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, καὶ πρότερον, ἐπὶ ἐνεργείαις πατριωτικαῖς καὶ ἐπὶ θυσίαις παραδειγματικαῖς, ἐπὶ τριάκοντα δ' ἔτη καὶ ἐπέκεινα, διήλθε τὰς πλείστας τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐν ἐνὶ τῶν ἱστορικωτάτων κέντρων τοῦ ἐπιγείου πλοῦτου, ἐν τῇ πόλει τοῦ Λονδίνου, ἐπὶ χρόνον μακρὸν, ἐν καιρῷ μὲν χειμῶνος, κατοικῶν ἐν τῷ ἄστει αὐτῷ πολυτελῶς διασκευασμένον καὶ πολυδύματον οἶκῳ, ἀφθόνως δὲ καὶ πλουσίως διακεκοσμημένον, ὑπὸ παντοίων ἀριστοτεχνημάτων, ἐν δὲ καιρῷ θέρους, ἀναπαυόμενος ἐν ἐπαύλει, ἐπὶ τὸ ἀριστοκρατικώτερον πεποικιλμένη καὶ ἀπολαύων ὄσων ἂν ἡ τέχνη ἐπενόησε θελγῆτρων, πρὸς βίον ἀνετώτερον. Ἐτι δὲ πλέον, ἐζήσεν, ἐν μέσῳ

τῆς ἰδιοτρόπου καὶ ἐν μέρει ἀποκλειστικῆς καὶ δυσκόλως κάπως πρὸς τοὺς ξένους ἐν τῇ ἀπονομῇ τῶν ἀστικῶν τιμῶν ἐχούσης κοινωνίας ἐκείνης, καὶ ἐκ τῆς εὐπορίας, ἀλλὰ τοῦ ἐντίμως, κτωμένου πλούτου, ἐκτιμώσης καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ εὐκόλως ἀνοιγούσης φιλικὴν τὴν θύραν εἰς ὑποδοχὴν τῶν ἀλλογενῶν, ἔζησεν ὁ Ξένος ἰσότημος ἀναδειχθεὶς παρὰ ταῖς ἐγκρίτοις καὶ προεχούσαις τάξεσιν αὐτῆς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καταστήσας εὐφημον καὶ γνωστὸν καὶ φίλον παρὰ τοῖς ἰσχύουσιν ἐν τῇ ἰσχυροτάτῃ τῶν Πολιτειῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος.

Ὁ βίος τοῦ Στεφάνου Ξένου παριστᾷ ἀληθῶς, ἐν τούτῳ, ἀντίθεσιν, μετέχουσαν ὅλως τοῦ μυθιστορικοῦ, ποικιλίαν ἑκτακτον καὶ οὐχὶ συνήθως ἀπαντῶσαν. Ὑπέστη δὲ ὁ βίος οὗτος πάσας τὰς μεταλλαγὰς, ἅς τινες ἢ τύχη ἐπέκλωσε ταῖς ἐκτάκτοις, ἀλλὰ καὶ ἐκρύθμοις, διανοαίαις, ὧν μνημονεύει ἡ ἱστορία, καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ Ἔθνους καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Καὶ ἀληθῶς αὐτὸς οὗτος ἦν πεπραιοισμένος ὑπὸ πάντων τῶν φυσικῶν καὶ διανοητικῶν προσόντων καὶ τῶν ἄλλων ποικίλων ἰδιοτήτων, μετὰ τῶν ὑπερβολῶν καὶ τῶν ὑπερβασιῶν αὐτῶν, τῶν καταρτιζουσῶν τὰς ἐξαιρετικὰς προσωπικότητας. Ὅντως, ὁ Στέφανος Ξένος ὑπῆρξε προσωπικότης ἑκτακτος, ἐξ ὧν πολλαὶ συνήθως δὲν ἀπαντῶσιν, ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν. Ἐντεῦθεν, σκιαγράφημα ἀπλῶς τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐπιχειρῶ ἐνταῦθα· διότι ἡ ἀληθὴς ἀφήγησις τοῦ βίου τοῦ Στεφάνου Ξένου, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, δεῖται μᾶλλον ἐπισταμένης ἐρεῦνης. Ὁ βίος αὐτοῦ περιέχει πλοῦτον γεγονότων καὶ περιπετειῶν ποικιλίαν, ἀφ' ὧν οὐχὶ ὀλίγα καὶ ἀσήμαντα διδάγματα δύναται νὰ πορισθῇ ὁ ἐπιμελὴς ἐρευνητὴς εἰς διδαχὴν τοῦ μέλλοντος καὶ εἰς διαφώτισιν τοῦ παρελθόντος. Δύναται τις νὰ εἶπῃ, ὅτι, ἐν τῇ δράσει αὐτοῦ, ὁ Στέφανος Ξένος παρέχει μίαν τῶν τελιοτέρων καὶ πληρεστέρων εἰκόνων τῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἔθρεψαν μίαν ὅλην γενεάν, καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων, οὐχ ἤττον δὲ ἢ τῶν παρεκτροπῶν, εἰς ἃς ἐξωθήθη αὕτη, ἐν τῇ ὑπερβαλλούσῃ πληθῶρᾳ τῆς ζωῆς αὐτῆς, καὶ τῶν παρεξηγήσεων, εἰς ἃς περιέπεσεν. Ἄλλ' ὅπως ταῦτα διατυπωθῶσιν, ἀπαιτεῖται νὰ προηγηθῇ ἡ ἔρευνα τῶν καθ' ἕκαστον τοῦ μακροῦ βίου καὶ ἡ ἀνάλυσις τῶν πνευματικῶν ἔργων του, οὐ μόνον τῶν ἰδόντων ἤδη τὸ φῶς, ἀλλὰ τῶν ἀνεκδότων, ὧν σημαντικώτατον ἀποτελεῖ μέρος ἡ ἰδιαιτέρα ἀλληλογραφία αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἀνεκλισσομένα ποικίλα καὶ μεγαλοῦργα ἐνίοτε δὲ καὶ παράβολα σχέδια τοῦ ἀνδρός. Εἰς τοιαύτην ἐργασίαν δὲν ἐπαρκεῖ ὁ βραχὺς ἀπὸ τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ μέχρι σήμερον χρόνος, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ἤθελέ τις ἔχει πρόχειρον καὶ εὐχείριστον τὸν ὀγκώδη σωρὸν τῶν πνευματικῶν προόδων αὐτοῦ. Οὕτως αἱ ὀλίγα λέξεις, ἃς ἐπιχειρῶ νὰ γράψω, περὶ τοῦ Στεφάνου Ξένου, εἰσι μᾶλλον ἀσθενὴς φόρος χάριτος πρὸς φίλον, μεθ' οὗ ἐν μέρει συνειργάσθη καὶ ὃν ἐγνώρισα, ἐν καιροῖς κρίσιμοις, νοήμονα καὶ γενναῖον, ἢ ἡ ἀληθὴς καὶ ἐμπεριστατωμένη βιογραφία αὐτοῦ.

Ἡ Πάτμος, μικρὰ παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νῆσος, οὐχὶ ἀφανεῖς κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας παρασχούσα εἰσφορὰς εἰς τὸ μέγα ἔργον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, κέντρον δὲ πνευματικὸν αὐτοῦ ἐπιφανὲς κατὰ καιροὺς ἀναδειχθεῖσα, καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ μυθῶδει ἀγῶνι τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὑπὲρ τῆς ἀποσείσεως τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ, παρέσχεν εἰσφορὰν εἰς ἐργάτας, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους αὐτῆς, σημαντικωτάτην. Εἰς τῶν δραστηριωτάτων ὀργανωτῶν τῆς Ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν, διακριθεὶς ἐπὶ νοημοσύνη καὶ δραστηριότητι ἐκτάκτω, ἐν τῷ καταρτισμῷ αὐτῆς, ἡ ψυχὴ αὐτῆς, οὕτως εἶπεῖν, καταστάς, ὁ Ἐμμανουὴλ Ἐάνθος, ἐγεννήθη ἐν Πάτμῳ. Ὁ Δημήτριος Θεμέλης, διαπρέψας ἐν τῷ ἀγῶνι, καὶ ἐπὶ συνέσει πατριωτικῆ ἀναδειχθεὶς, κατὰ τὴν μυθικὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ἀποθανὼν δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτῆς, ὡς μέλος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, ἦτο Πάτμιος. Ἐπίσης ἐκ Πάτμου ἦτο καὶ ὁ Γεώργιος Καλός, στρατιωτικῶς ὑπηρετήσας καθ' ὅλην τοῦ πολέμου τὴν διάρκειαν καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου φέρων ἐν τῷ τακτικῷ στρατῷ πρό τινας ἀποβιώσας ἐν Ἀθήναις. Ὁ Ἰωάννης Ἐένος, ἐπίσης εἰς οἶκον τῆς Πάτμου ἀνήκων, ἀριθμεῖται ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις καὶ γενναιοτάτοις τῶν Φιλικῶν, ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ Ἐένος, ἀδελφὸς αὐτοῦ, διεκρίθη ἐν τοῖς δραστηριωτάτοις ἀγωνισταῖς. Εἰς τοῦτον ὀφείλεται κατὰ πολλὴν ἢ τροφοδότησιν τοῦ πολιορκουμένου Μεσολογγίου καὶ ἡ διατήρησις τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ, ἐν ὧρα κρίσιμῳ καὶ ἀπέλπιδι, καθ' ἣν ἡ πεῖνα ἠπέλει νὰ κατισχύσῃ τῆς ἡρωϊκῆς ἀνδρείας τῶν μαχητῶν αὐτοῦ. Εἰς τὸν αὐτὸν οἶκον, ἀδελφὸς τῶν δύο προειρημένων ἀνδρῶν, ἀνῆκε καὶ ὁ Θεόδωρος Ἐένος, ἐπ' ἐμπορίᾳ ἐν Ὀλλανδίᾳ εὐδοκίμησας, τοῦ ἀγῶνος μετασχὼν καὶ ὡς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Σμύρνῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον διατελέσας. Τοῦ Θεοδώρου τούτου, τοῦ νεωτάτου τῶν ἐκ Πάτμου ἀδελφῶν Ἐένων, υἱὸς ἐτέχθη, ἐν Σμύρνῃ, σὺν ἐτέροις, τῇ 13 Μαρτίου 1821, καὶ ὁ Στέφανος Ἐένος. Οὐδόλως παράδοξον οὕτως, ὅτι τέκνον τοιοῦτου οἴκου, ὁ Στέφανος Ἐένος ἔφερεν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ ἄφθονα τὰ ζώπυρα τῆς ζωῆς καὶ τῶν πατριωτικῶν ἐμπνεύσεων τὸ μεγαλοῦργόν. Ἐγεννήθη ἐκ γενεᾶς Ἑλλήνων, καὶ ἀκμαζούσης ἔτι ἐν τῇ δράσει, ἥς ἐνώπιον, τὸ ἀδύνατον δὲν ἐμετρήθη, ἣτις ἠγνόησε τὸν δισταγμὸν καὶ τὸν τρόμον, καὶ ἣτις ἐτόλμησε τὸ παρατολμώτατον τῶν ἐγχειρημάτων, καὶ εἶδεν, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ἐπιστεφομένους τοὺς ὑπερανθρώπους ἀγῶνας αὐτῆς.

ὑπὸ τὴν πίστιν, ὅτι τοῦ ἐν ἔτει 1821 ἐπιχειρηθέντος ἔργου ἡ εἰρήνη τοῦ 1832 ἐμελλε νὰ ὑπάρξῃ μικρὰ τις ἀνάπαυλα, καὶ ὅτι ἡ ἐργασία ἐμελλεν ἀφεύκτως προσεχῶς νὰ ἐπαναληφθῇ, ὑφ' οὗς ὄρους ἤρξατο καὶ ἐπὶ ἐνεατῖαν διήρκεσεν, ἦτοι διὰ τῆς στρατιωτικῆς δεξιᾶς τῶν Ἑλλήνων, ὁ Στέφανος Ἐένος εἰτῆλθεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος τὸ πρῶτον θεμελιωθεῖσαν Στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν *Εὐελπίδων*, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς Βασιλείας πληρέστερον διοργανωθεῖσαν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑφισταμένην καὶ λειτουργούσαν. Οὐχὶ ἐλπίδας καὶ προσδοκίας, ἀλλὰ τὴν βεβαιότητα ἔτρεφον ἐν ἑαυτοῖς

οί εἰς τὴν Σχολὴν ἐκείνην εἰσερχόμενοι νεανίαι, ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἤβη-
 λον κληθῆ αὐθις ἐπὶ τὴν δρᾶσιν. Ἐκαστος ἐκείνων εἰσῆρχετο εἰς τὴν
 Σχολὴν, τρέφων σχέδια ἀπομιμήσεως τῶν ἔργων τῶν προηγηθέντων
 αὐτοῦ, ὠνειρεύοντο δὲ πάντες τολμήματα, ἐφάμιλλα τῶν κατορθωθέν-
 των ὑπὸ τῶν γεννησάντων αὐτούς. Ὁ νεανίας Στέφανος Ξένος ἔφερεν, ἐκ
 προσθήκης, καὶ τὰ ἐφόδια κατασκευῆς σωματικῆς σιδηρᾶς, καλλονῆς
 προσώπου καὶ ἀριότητος κορμοῦ τελείας, ἐνέκλειε δ' ἐν ἑαυτῷ καρδίαν
 θερμὴν καὶ νοῦν ἀκατάβλητον. Ἐξ ὧν ἀκολούθως ἐπεχειρήσατο ἔργων,
 οὐχὶ δ' ὀλίγα ἐξ αὐτῶν ἀγαθῶν εἰς τέλος, εὐκόλως δύναται τις νὰ
 συμπεράνη, τί ἐκουφορεῖτο ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ κρανίου τοῦ νεαροῦ Εὐέλ-
 πιδος, ὅτε εἰσῆρχετο εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν, καὶ ὅτε, εὐδοκιμή-
 σας ἐν ταῖς σπουδαῖς, ἀριστεύσας δ' ἐν ταῖς ἐξετάσεσι, ταῖς ἐνώπιον
 αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως γενομέναις, ἐξήρχετο Ἀξιωματικὸς ἐν τῷ τακτικῷ
 Ἰππικῷ τῶν Λογχοφόρων.

Νεανίας ὁ Στέφανος Ξένος, ὡς πάντες οἱ ὀξυτέρως φύσεως, δὲν ἦτο
 δυνατόν νὰ κύψῃ ὑπὸ τοὺς κανόνας τῆς αὐστηρᾶς πειθαρχίας, οὐδὲ νὰ
 διέλθῃ τὰς ἡμέρας αὐτοῦ, ἐν τῇ τυπικῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν στρατῶνων, αὐ-
 τὸς δέ, ὁ ὄνειρευθεὶς δρᾶσιν καὶ πολέμους, νὰ διατελέσῃ ἐκτελῶν κα-
 θήκοντα χωροφύλακος. Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἦτο δι' αὐτὸν ἀγγα-
 ρεῖα, τόσῳ μᾶλλον δυσφόρητος, ὅσῳ, ἐν τῇ ὀξυνοίᾳ αὐτοῦ, δὲν ἐβράδου-
 νεν ὁ νεαρὸς Ἀξιωματικὸς νὰ διίδῃ, ὅτι ἐπὶ μακρὸν ὤφειλε ν' ἀναμείνη
 πρὶν ἢ ἰδῇ τὰ ὄνειρα τῆς ἀμέσου δράσεως ἐπὶ τῶν πεδίων τοῦ πολέμου
 ἐνσαρκούμενα. Ἐριστικὸς καὶ ἀτίθασσος τό τε φρόνημα καὶ τοὺς τρό-
 πους, εἰς φιλονεικίαν πρὸς συνάδελφόν του ἐλθῶν, ἐμονομάχησεν, ἐδέ-
 χθη δὲ βαθὺ εἰς τὸ στῆθος διὰ ξίφους τραῦμα, ὅπερ προὐκάλεσεν αἰμο-
 πτυσίαν ἰσχυράν. Νόσος ἀμείλικτος ἠπέλησεν ἀμέσως τὰς ἡμέρας αὐ-
 τοῦ, βέβαιον δ' ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ σκληρὸν τὸ τέλος, ἐνεκα τῆς ἀδια-
 φορίας, ἣν ἔδειξε πρὸς τελείαν θεραπείαν, καὶ τοῦ ἀτάκτου καὶ θορυ-
 βώδους βίου, ὃν καὶ μετὰ τὴν πλήγωσιν ἐξηκολούθησε διαίτην, ἐὰν μὴ
 ἔσφξεν αὐτόν, ἀπὸ βεβαίου ἄλλως θανάτου, ἰσχυρὰ καὶ ἀθλητικὴ κράσις.
 Ὁ νεαρὸς Ἀξιωματικὸς, μεταθὰς εἰς Σμύρνην, παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ,
 μετὰ βραχεῖαν ἐκεῖ διαμονήν, ἐταξείδευσε πᾶσαν τὴν παραλίαν τῆς
 Ἀνατολῆς, ἐπέστρεψε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἄπαξ ἐπὶ χρόνον,
 οὐχὶ βραχύν, συνηθίσας εἰς τὸν ἀνεξάρτητον βίον, ἦτο ἀδύνατον ὁ σφρι-
 γῶν τὸν τε νοῦν καὶ τὸ σῶμα νέος νὰ πείσῃ ἑαυτόν, ὅτι ἦτο ἰκανὸς
 ὅπως ἐξακολουθήσῃ ὑπηρετῶν ἐν τῷ τακτικῷ Στρατῷ. Λαθῶν οὕτω
 ἄδειαν ἀπουσίας ἀπεριόριστον, ἀνεχώρησεν, ἐν ἔτει 1846, εἰς μακρό-
 τερα πρὸς τὴν Δύσιν ταξείδια. Ἀφοῦ περιηγήθη, ἐπὶ ἔτος ὀλόκληρον, τὴν
 Ἰταλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ τὴν Γαλλίαν, κατέληξεν,
 ἐν ἔτει 1847, εἰς Λονδῖνον.

Ἡ πόλις τοῦ Λονδίνου ἦτο ἡ μόνη, ἥς ἡ ὄψις ἐδύνατο νὰ καταβάλλῃ
 καὶ νὰ ἐλκύσῃ σῦναμα φύσιν, οἷα ἡ τοῦ Στεφάνου Ξένου. Διεῖδεν, ὅτι
 ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὄγκος, δυνάμενος νὰ τὸν συντρέψῃ ὑπὸ τὸ

βάρος τοῦ μεγαλείου του, ἐν ᾧ οὐδὲ ὡς μηδενικὸν ἐλογίζετο, ἀλλὰ καὶ στάδιον ἐπίσης, ἐν ᾧ ἠδύνατο νὰ παλαίσῃ ὁ παλαιστής, καὶ νικῶν, νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν φιλοδοξοτάτην αὐτὴν φιλοτιμίαν. Τὸ Λονδῖνον ἐγένετο ὁ τόπος τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ πρὸς ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν. Ἐν αὐτῷ ὁ Στέφανος Ἐένος ἀποκατεστάθη ὀριστικῶς, ἐν αὐτῷ εἰργάσθη, ἐπάλαμσε καὶ διεμορφώθη, ἐπὶ ὅλην τριακονταετίαν διαβιώσας, καὶ ἐν αὐτῷ ἐχαλεύθη ἡ παράδοξος προσωπικότης αὐτοῦ.

Τὰ τριάκοντα ἔτη, ἅτινα ὁ Στέφανος Ἐένος διήλθεν ἐν Ἀγγλίᾳ, παρουσίασαν πάντα τὰ φαινόμενα, τὰ διακρίναντα τὸν βίον τῶν ἐκτάκτων φύσεων. Ἄγνωστος, μικρὸς, ἀσήμαντος, στερηθεὶς ἐπὶ χρόνον καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, μέχρις ἀποπείρας εἰς αὐτοκτονίαν διὰ τῆς πείνης προβάς, καὶ ὡς ἐκ θαύματος σωθεὶς μετὰ ἀσιτίαν, ἐπὶ τριήμερον διαρκέσασαν, ὁ Στέφανος Ἐένος ἐγένετο μετ' ὀλίγον γνωστός, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἤρξαστο ἠχοῦν ἐπ' ἀγαθῷ παρὰ τῷ ἀγγλικῷ Κοινῷ, ἐγένετο πλούσιος, ἐγένετο ζάπλουτος, διευθυντὴς καὶ ἰδιοκτῆτης κολοσσιαίας ἀτμοπλοικῆς ἐπιχειρήσεως, ἰδρυτὴς σιδηρουργείων, ἰδρυτὴς Κομιτάτων Φιλελληνικῶν, ἐκδότης καὶ συντάκτης ἐφημερίδος, συγγραφεὺς, μέλος ἀγγλικῶν Λεσχῶν καὶ Ἑταιριῶν, φίλος καὶ συνδάιτωρ ἐπιφανῶν ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ χρήματος ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων Ἀγγλων.

Ὅπως ὁ ἄγνωστος νεανίας, ὁ βίφθεις αἴφνης εἰς τὸν ὠκεανὸν τοῦ Λονδίνου, εἰς τὸ ἐπίγειον πανδαϊμόνιον τῶν κακιῶν καὶ τῶν ἀρετῶν, τοῦ ἄκρου πλοῦτου καὶ τῆς ἄκρας πενίας, τῆς τελείας λεπτότητος καὶ τῆς μέχρι τοῦ κτηνώδους χωρούσης βαναυσότητος, ὅπως ὁ ἕπειρος νεανίας κατορθώσῃ νὰ ζήσῃ καὶ ν' ἀναπτυχθῇ, ἐκεῖ, κατὰ μυρίων παλαίων καὶ ἐξ ἄλλοτριῶν καὶ ἐξ οἰκείων ἀντιδράσεων φθόνου καὶ ἐπιδρομῶν ἐμπαθῶν, καὶ συκοφαντιῶν προσωπικῶν, δύο ἔσχε μεγάλα κεφάλαια, νοῦν ἰσχυρὸν καὶ υπερβάλλοντα, μετὰ δόσεως ἀφθόνου εὐφυΐας καὶ χάριτος, καὶ αἰσθημα τιμῆς, εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν ἀνεπτυγμένον. Διὰ τοῦ νοῦς αὐτοῦ τοῦ δημιουργικοῦ καὶ τῆς λεπτότητος τῆς εὐφυΐας του, τῆς ἐκτάκτου ἀντιληπτικότητός του καὶ τῆς παραδειγματικῆς εὐμαθείας του, κατορθώσας νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ γράφῃ τὴν ἀγγλικήν, ὡς Ἀγγλος, καίτοι μετὰ ἐπανειλημμένας ἀποπείρας, πολλάκις ναυαγησάσας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους εὐδοκιμησάσας, ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ θέσιν, οὐχὶ ἀφανῆ, λίαν εὐνοϊκὴν τῶν ἀντιπάλων, ἐν τῇ παλαιστῆρᾳ τῶν γραμμάτων, συγγραφῶν καὶ δημοσιεύων ἐπίκαιρα καὶ εὐφυέστατα πονήματα. Οὕτως ἠνεψόχθησαν πρὸ αὐτοῦ αἱ πύλαι τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Ἀγγλίας, τοῦ τε εἰς τὰ γράμματα ἀποκλειστικῶς ἀφοσιουμένου καὶ τοῦ εἰς τὰ τῆς Πολιτείας ἀναμιγνυμένου. Διὰ τοῦ ἐπινοητικοῦ καὶ εἰς συνδυασμοὺς πρακτικοὺς γονίμου νοῦς αὐτοῦ, εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν κεφαλαίων, διὰ τῆς τελείας δὲ ἀκριβείας αὐτοῦ περὶ τὰς συναλλαγὰς καὶ τῆς ἄκρας τιμιότητος περὶ τὴν ἀπότισιν τῶν ὀφειλῶν του, ἐν κρίσει καὶ ἐν ἀποτυχίαις χρηματιστικαῖς, κατώρθωσε νὰ κερῶσῃ τὴν πίστιν, ἣτις ἐμελλε ν' ἀσφαλίσῃ αὐτῷ τὸ μέγιστον τῶν κεφαλαίων, τὸ ἐγγυώμενον τὴν νίκην ἐν

τῆ οἰκονομικῆ πάλῃ. Οὕτω βλέπομεν τὸν Στεφάνου Ξένου, κατὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ διαμονὴν αὐτοῦ, χαιρετιζόμενον, μίαν πρῶταν, ὡς συγγραφεὴ ἐπίζηλον καὶ ἐλκύνοντα τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου τῶν γραμμάτων, ἐνῶ ἄγνωστος καὶ ἀφανὴς κατεκλίθη εἰς τὴν κλίνην αὐτοῦ τὴν προτεραίαν. Ἐπίσης βλέπομεν αὐτὸν καὶ μέχρι λεπτοῦ θυσιάζοντα τὴν μικρὰν περιουσίαν, ἣν προσεπορίσαντο αὐτῷ τὰ προϊόντα τῆς πνευματικῆς ἐργασίας του, ἀλλ' αἴφνης τὴν ἐπαύριον τῆς καιρικῆς ἀτυχίας, ἐξυπνῶντα κεφαλαιοῦχον σπουδαῖον· διότι τὴν περιουσίαν αὐτοῦ προσήνεγκεν ὄλην εἰς θυσίαν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς τιμῆς, προτιμήσας τὴν πείναν, ὅπως ἱκανοποίησιν τοὺς πιστωτὰς αὐτοῦ καὶ μὴ κλέψῃ αὐτοῦς, ἀντὶ προσωρινῆς ὕλικῆς ὠφελείας, ἐξαγοραζομένης διὰ τοῦ φοβερωτάτου τῶν θανάτων, διὰ τῆς ἀτιμίας.

Τὰ πρῶτα ἐν Ἀγγλίᾳ βήματα τοῦ Στεφάνου Ξένου ἐν τῇ χρηματιστικῇ ἐργασίᾳ δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχῆ, ἐξηναγκάσθη δὲ ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων, βαθμηδὸν δὲ νὰ χωρήσῃ εἰς τὰ ἀνώτερα. Ἀπὸ ἀπλοῦ κόπτου δειγμάτων ὑφασμάτων ἀποστελλομένων εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ κολλητοῦ σχμάτων ἐπὶ δεσιδίων πανίων ἐν Μαγκεστρίᾳ, ἐπὶ ἀμοιβῇ ἑκατὸν λιρῶν μόνον κατ' ἔτος, ἐγένετο μεσίτης ναυλώσεων καὶ πλοίων καὶ προμηθευτὴς ἀνθρώπων. Ἀτυχίαι ἐδίωξαν αὐτόν, καὶ ἐν τῷ νῆφ σταδίῳ τούτῳ, ἐξ ἀτυχιῶν δὲ ἀλλεπαλλήλων ἠναγκάσθη νὰ πτωχεύσῃ· ἀλλὰ, τίμιος ἀναδειχθεὶς, καὶ μέχρι λεπτοῦ καὶ μετὰ τόκου ἀποζημιώσας τοὺς πιστωτὰς αὐτοῦ, εἶδεν ἑαυτόν, τῇ ἐπαύριον τῆς ἀτυχίας, δεκτὸν γενόμενον παρὰ τοῖς κεφαλαιοῦχοις, ἐν ἄκρα πίστει καὶ ἐν προθυμίᾳ. Ἡ ἀτυχία αὕτη, ἐπελθοῦσα αὐτῷ τῷ 1854, ἐγένετο ἡ ἀφετηρία τῆς μέχρι τῶν ὑψίστων ὕλικῆς εὐτυχίας τοῦ Στεφάνου Ξένου. Χρόνος μακρὸς δὲν παρήλθεν ἀπὸ τοῦ ἀτυχήματος τοῦ 1854, καὶ ἐν ἔτει 1856 ἀνακύπτει μέγας ἐφοπλιστὴς καὶ ἰδιοκτῆτης εἴκοσι καὶ πέντε ἀτμοπλοίων ἀπὸ 500 μέχρι 1200 τόννων, καὶ ὁ κυριώτατος εἰσαγωγεὺς τῶν σιτηρῶν τοῦ Δουνάβεως.

Ἡ νέα ἀφετηρία αὕτη, ἣν ἐδημιούργησεν ὁ ἔξοχος ἐπιχειρηματικὸς νοῦς καὶ ἡ δραστηριότης ἡ ὑπεράνθρωπος τοῦ Στεφάνου Ξένου, ἠσφάλισε μὲν αὐτῷ, ἐπὶ τινα ἔτη, φήμην ὑπέροχον, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλ' ἔμελλε νὰ διεγείρῃ τὴν ἀντίδρασιν, σφοδρὰν, ὑπεκκαιομένην δὲ ὑπὸ τοῦ φθόνου, ἀμείλικτον, τῶν πρὸ χρόνων ἀποκλειστικῶς ἐκμεταλλευομένων τὴν δι' ἀτμοπλοίων μετὰ τῆς Ἀνατολῆς συγκοινωνίαν. Καὶ κατίσχυσε μὲν τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἀγγλῶν ἐπιχειρηματιῶν, κατορθώσας, ὅπως οἱ Ἕλληνας, ἐκ τῶν πρωτίστων ἐν Ἀγγλίᾳ ἐφοπλιστῶν, παράσχωσι τοῖς ἑλληνικαῖς ἀτμοπλοῖαις αὐτοῦ τὸ μονοπώλιον τῶν ἀποστολῶν αὐτῶν. Οὕτως ἐν ἔτει 1859, ἡ ἐπιχείρησις παρίστα ὄψιν θαλερωτάτην, τὰ ἀτμόπλοια παρεῖχον κέρδος καθαρὸν 40%, ἢ δ' ἄξιζεν τῶν ἀτμοπλοίων, ἀγρασθέντων εἰς τιμὰς μετρίας, ἦτο ἡδὴ ἀνωτέρα κατὰ 25% τῆς ἀξίας, εἰς ἣν ἠγοράσθησαν. Μεταφέροντα δὲ τὰ ἀτμόπλοια ταῦτα τεχνουργήματα εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἐκόμιζον ἐκεῖθεν σιτηρὰ, εἰς προσωπικὸν λογαριασμὸν αὐτοῦ τοῦ Στεφάνου Ξένου.

Ὑπὸ ὄρους τοιούτους, ἡ ἐπιχειρήσις ἠσφάλιζε τῷ δημιουργῷ καὶ διευθύνοντι αὐτὴν πλοῦτη κολοσσιαῖα καὶ δύναμις χρηματικὴν ὑπέροχον. Ἀλλὰ βάσκανος δαίμων προσέβλεψεν ἐπὶ τὸ ἔργον. Ἡ ἀπόφασις τῆς Τουρκίας, ὅπως μὴ ἀποτίσῃ ὑπέρογκα ποσά, ἄτινα ὤφειλεν εἰς τοὺς πιστωτάς αὐτῆς, τῆς πρῶτιστοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ πρῶτιστοι καὶ μόνοι ἴσως ναυλωταὶ τῶν ἀτμοπλοίων τῆς Ἑταιρίας τοῦ Ξένου, ἐπήνεγκε τὴν αἰφνιδίαν σχεδὸν διακοπὴν τῶν ἐπικερδῶν ἐργασιῶν τῶν ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων. Ἐντεῦθεν, εἰ καὶ ὑπερανθρώπους προσπάθειας κατέβαλεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἑταιρίας, ὅπως ἀγωνισθῇ κατὰ τῆς συμφορᾶς, πρὸ παντός δέ, ὅπως ἐξοφλήσῃ τοὺς ναυπηγήσαντας τὰ ἀτμόπλοια Ἕλληνας, παρασχόντας αὐτῷ ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν, οὐδὲν κατώρθωσεν. Οἱ Ἕλληνοὶ κεφαλαιοῦχοι δέ, οἵτινες, διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων ὑποθήκης, εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ παρεμβαίνωσιν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἑταιρίας, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀφήρσαν ἀπὸ τοῦ Ξένου τὴν διεύθυνσιν τῆς μεγάλης Ἑταιρίας. Εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν δὲ τὴν ὀριστικὴν τοῦ Στεφάνου Ξένου ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τῆς Ἑταιρίας οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε καὶ σοβαρὰ νόσος, προσβαλοῦσα αὐτόν. Διὰ τῆς ἐκποιήσεως εἰς τοὺς Ἕλληνας πάντων τῶν ἀτμοπλοίων, ἡ ἐπιχειρήσις τοῦ Στεφάνου Ξένου ἀπώλεσε τὸν ἑλληνικὸν τύπον αὐτῆς. Ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς μολοντοῦτο ἀπεχώρησε τῆς ἐπιχειρήσεως, κάτοχος περιουσίας οὐχὶ εὐκαταφρονήτου.

Ἡ ἴδρυσις καὶ ἡ διεύθυνσις τῆς μεγάλης ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρίας, ἐπὶ ἕτη λειτουργήσεως ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς «*Ἑλληνικῆς καὶ Ἀνατολικῆς ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρίας*», ὑπῆρξε τὸ κορυφωμα τῆς ἐπιχειρηματικῆς δράσεως τοῦ Στεφάνου Ξένου. Πᾶσαι αἱ ἄλλαι τῆς αὐτῆς τάξεως ἐργασίαι αὐτοῦ ἐμαρτύρησαν μὲν περὶ τῆς ἀνεξαντλήτου δραστηριότητος καὶ τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ὑψώθησαν εἰς τὰς κορυφάς, εἰς ἃς ἐπὶ χρόνον ἤμασεν ἡ ναυτικὴ ἐπιχειρήσις ἐκεῖνη. Οὕτως ἡ ἐν ἔτει 1873 παρ' αὐτοῦ ἴδρυσις ἐν Walsend, πλησίον τοῦ Newcastle, ἴδρυσις καμίνων πρὸς χώνευσιν σιδήρου ἑλληνικοῦ, ὑπῆρξεν ἐπινοήμα ἐκτακτον, ὅσῳ καὶ τολμηρόν, ἐδύνατο δὲ πράγματι ν' ἀνοίξῃ τῇ Ἑλλάδι πηγὴν πλοῦτου ἐκ τῶν ἀφθονωτάτων. Ἐκ Σερiffου μετηνέχθησαν εἰς τὰς καμίνους τοῦ Νιουκέστλ 60,000 τόννοι σιδήρου τοῦ οὐκ οὐκ κατὰ τὴν ἀριστερῆς ποιότητος σιδήρου Bessemer, ὅστις ἐπωλήθη κατὰ δέκα σελίνια ἀκριβώτερον ἢ ὁ κάλλιστος σουηδικὸς σίδηρος, καὶ εἰς τιμὴν κατὰ μίαν λίβραν ἀνωτέραν τοῦ καλλίστου ἀγγλικοῦ σιδήρου τοῦ West-Kumberland. Ἄλλ' ὅμως ἡ ἐπιχειρήσις δὲν ἠδουκίμησεν. Ὁ χρηματιστικὸς ἀστὴρ τοῦ Ξένου ἔδυσεν, ὡς φαίνεται, μετὰ τῆς ἐκλείψεως τῆς μεγάλης ναυτιλιακῆς ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ. Πᾶσαι δ' αἱ σχεδιαθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ ἐταιρικαὶ ἐνώσεις, οἷον πρὸς τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, πρὸς ἀνακαινίσιν τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς ὑδρευσιν αὐτῆς, πρὸς ἐξόδευσιν τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος καὶ ἐξασφάλισιν τῆς παραγωγῆς αὐτῆς, καὶ τινὰ τούτοις ὅμοια ἐπινοήματα, ἐμαρτύρουν μὲν περὶ τῆς ἀνεξαντλήτου εὐφυΐας του, περὶ τῶν ἀπειρῶν

γνώσεων καὶ τοῦ γονίμου τῆς φαντασίας του, ὅσῳ καὶ περὶ τῆς ἀκατά-
βλητου ἐφέσεως αὐτοῦ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας, ἀλλὰ
σύναμα κατεδείκνουν, ὅτι ὑπερέτιμα καὶ τοὺς καιροὺς, καθ' οὓς διέγραφε
τὰ σχέδιά του, καὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἐπειράτο νὰ τὰ πραγματοποιήσῃ,
καὶ τοὺς ἀνθρώπους, πρὸς οὓς συναναστρέφετο, ὑποθέτων αὐτοὺς ὅλως
διαφόρους ἢ οἷοι πράγματι ἦσαν. Οὕτως ἐναυάγησαν πάντα τὰ μετα-
γενέστερα τοῦ Στεφάνου Ξένου ἐμπορικὰ ἢ βιομηχανικὰ σχέδια, ὧν
τινα οὐδ' ἀρχῆς ἐκτελέσεως ἔτυχον, ἀπομείναντα ἐν καταστάσει ἐμ-
βρωῶδει.

Ἄλλ' ὁ Στέφανος Ξένος ὑπῆρξε μέχρι τελευταίας πνοῆς ἀκατά-
βλητος μαχητὴς τοῦ λόγου καὶ εἰς τῶν πολυγραφωτάτων ἐκ τῶν νεω-
τέρων Ἑλλήνων. Τὸν κάλαμον τοῦ συγγραφῆως δὲν ἀφῆκεν οὐδ' ἐπὶ
στιγμῆν, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀφθονίας τοῦ ὑλικοῦ πλοῦτου, καὶ
καθ' ἣν ἐποχὴν ἔσχατος ὑπάλληλος διετέλει ἐν ἐμπορικῷ καταστήματι
ὑφασμάτων, ἐπὶ μισθῷ μόνον ὅπως πορίζεται τὴν τροφὴν αὐτοῦ, καὶ
ὅτε διηύθυνεν, ὡς αὐτοκράτωρ, τὴν μεγάλην ἀτμοπλοικὴν Ἑταιρίαν ἢ
ἄλλας ὁμοίας ἐπιχειρήσεις. Ἄφθονος ὄντως ὑπῆρξεν ἡ πνευματικὴ
παραγωγὴ αὐτοῦ, πλείστα δὲ τῶν δημοσιευμάτων αὐτοῦ ἔτυχον καὶ
δημοσιότητος οὐχὶ σμικρᾶς, καὶ εὐνοϊκωτάτης ὑποδοχῆς ἐν Ἀγγλίᾳ,
ἐννοεῖται δέ, τὰ ἀγγλιστὶ γραφέντα ἔργα. Ὁ κατάλογος τῶν συγγρα-
φῶν τοῦ Στεφάνου εἶναι μακρὸς. Ἐνταῦθα ἀρκουῖμαι εἰς τὴν ἀναγρα-
φὴν τῶν κυριωτάτων.

Πρῶτον ἔργον αὐτοῦ, συγγραφὴν δὲ ἐν μυθιστορικαῖς περιπετεῖαις,
καὶ οὐ ἀπὸ τῆς εὐδοκιμήσεως ἐξήρτησε τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ὑπῆρξεν ἑλλη-
νιστὶ μὲν γραφὴν τρίτομον μυθιστόρημα, ὁ «*Διάβολος ἐν Τουρκίᾳ*»,
ἀλλὰ τὸ πρῶτον δημοσιευθὲν ἀγγλιστὶ, μεταφράσαντος τοῦτο Ἄγγλου
ἑλληνιστοῦ. Τὸ ἔργον, ἐκτυπωθὲν ἐν ἔτει 1849, ἐχαιρέτισεν εὐμενῶς
ὁ ἀγγλικὸς Τύπος· ὅ τι δ' ἐξετιμήθη σπουδαίως, μαρτυρεῖ τὸ κέρδος,
ὅπερ ἀφῆκε τῷ συγγράψαντι. Μετὰ τὴν πληρωμὴν τῆς δαπάνης τῆς
ἐκτυπώσεως, καὶ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ Ἄγγλου μεταφραστοῦ, ἀπέμεινε κέρ-
δος καθαρὸν τῷ τέως πενομένῳ νεανίᾳ ἐκ λιρῶν χιλίων διακοσίων,
ἧτοι ὑπὲρ τὰς 30,000 φράγκων.

Ἐν ἔτει 1851, συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσεν ἑλληνιστὶ τόμον ὀγκῶδη,
περὶ τῆς πρώτης ἐν Λονδίῳ παγκοσμίου Ἐκθέσεως. Τὸ ἔργον ἦν τὸ
πρῶτον τοιοῦτον ἑλληνιστὶ ἐκδοθὲν, πεπλουτισμένον ὑπὸ πληθύος εἰ-
κόνων καὶ περιέργων περὶ βιομηχανίας εἰδήσεων.

Τρίτον πόνημα ἐδημοσίευσεν ὁ Ξένος τὴν «*Ἡρωίδα τῆς Ἑλληνι-
κῆς Ἐπανάστασεως*», ἐν τόμοις δυσίν, ἐν ᾧ περιέγραψε τὰς ἐπισημο-
τέρας σκηνὰς τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, καλλύνας ταύτας δι' εἰκόνων γρα-
φικῶν. Ὡς ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἔργου δεικνύει, αἱ σελίδες αὐτοῦ εἰσι πλή-
ρεις νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐξάρσεως πατριωτικῆς.

Μετὰ τὴν Ἡρωίδα, ὁ Στέφανος Ξένος συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσεν
δίτομον εἰς τέταρτον ὀγκῶδες πόνημα, ἐπιγραφόμενον ἢ «*Κιβδηλεῖα*»,

ἐν ᾧ διὰ φράσεως αὐστηρᾶς καὶ ἐν ὀρμῇ ἀκαθέκτω υἱικῆς στοργῆς πρὸς πατέρα συκοφαντηθέντα, ἀλλὰ πανηγυρικῶς ἀθωωθέντα, περιέγραψε τὴν δίκην τοῦ ἐπὶ κιβδηλείᾳ κατηγορηθέντος, ἐνῶ διετέλει Γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Σμύρῃ, Θεοδώρου Ξένου. Τὸ ἔργον εἶναι συντεταγμένον ἐν δυνάμει φράσεως καὶ ἐν πλοκῇ ἐλκυσούσῃ, πληροῦται διὰ μυρίων εἰκόνων καὶ ἐπεισοδίων περιεργωτάτων, καὶ περιέχει ἐν πολλοῖς ἀπομνημονεύματα πατριωτικά, λίαν ἐνδιαφέροντα.

Ἐν ἔτει 1865, ἐδημοσίευσεν ὁ Ξένος, ἀγγλιστὶ δὲ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ (διότι ἤδη ἦν τέλειος κάτοχος τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης) νέον ἔργον, ἐπιγραφόμενον «*East and West*» ('Ἀνατολὴ καὶ Δύσις), ἐν ᾧ ἐξετίθετο ἡ διπλωματικὴ ἱστορία τῆς προσαρτήσεως τῶν Ἴονίων νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Ὀθωνος, λεπτομέρειαι περιεργοὶ περὶ τῶν πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὄρων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, μετὰ συλλογῆς τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν πρωτοκόλλων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς Ἴονίους νήσους, εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν.

Μετὰ τετραετίαν, τῷ 1869, ἀγγλιστὶ ἐπίσης γεγραμμένον, ἐδημοσίευσεν τὸ κυριώτατον τῶν πονημάτων του, τὸ ἐπιγραφόμενον «*Depredations*», οὗ πολλαὶ ἐγένοντο ἀνατυπώσεις. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐκτίθενται ἐν λεπτομερείᾳ οἱ ὄροι, καθ' οὓς διεξάγονται αἱ ἐμπορικαὶ ὑποθέσεις καὶ αἱ τραπεζικαὶ ἐν Λονδίνῳ εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, εἰκὼν ζωσα τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης. Ὡς εἰκός, τὸ νέον ἔργον τοῦ Ξένου ἰκανὸν διήγειρε θόρυβον, ἀφροῦ μάλιστα ὁ γράψας ὁν ἐφέσθη τοὺς ἥρωας αὐτοῦ, ἐδημοσίευσεν δὲ τὰ ὀνόματα σὺν ταῖς τούτοις συνδεομέναις πράξεσι. Περὶ τῆς ἀκριθείας τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ξένου ἀναγεγραφομένων γεγονότων, ἐπαρκῶς μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐν αὐτῷ ὀνομαζομένων ἐτόλμησε νὰ καλέσῃ ἐνώπιον τῆς ἀγγλικῆς Δικαιοσύνης τὸν ἀποκαλύψαντα.

Μετὰ νέαν τετραετίαν, ἐν ἔτει 1874, ὁ Στέφανος Ξένος ἐδημοσίευσεν, ἀγγλιστὶ πάλιν, νέον πόνημα, ἐπιγραφόμενον «*Union or Dismemberment of the Turkish Empire*». Ὡς ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ δείκνυσιν ἤδη, τὸ σύγγραμμα ἦν ὄλιγος πολιτικόν, ἐσχόπει δὲ ὁ συγγραφεὺς νὰ καταδείξῃ, ὅτι ἡ Τουρκία μέλλει νὰ περιέλθῃ εἰς ἔκλυσιν τελείαν, ἐὰν πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν χριστιανικοὶ Λαοὶ μὴ ἐνωθῶσιν εἰς κοινὴν κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἄμυναν.

Τέταρτον ἀγγλιστὶ συνταχθὲν πόνημα, καὶ ἐν σχήματι περιοδικῷ, ἐδημοσίευσεν ὁ Ξένος τῷ 1876 τὸ ἐπιγραφόμενον «*Dame Europe's Court*». Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, διακωμωδοῦνται οἱ Αὐτοκράτορες καὶ οἱ Βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, παρίστανται δὲ ἐκ διαδοχῆς, ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς γηραιᾶς Εὐρώπης, ἀπολογούμενοι ἕκαστος, περὶ τῆς ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς πράγμασι πολιτικῆς αὐτῶν. Τὸ ἔργον εἶναι πεπληρωμένον εἰκόνων ζωηρῶν καὶ γεγονότων περιεργωτάτων.

Τελευταῖον πολύτομον σύγγραμμα τοῦ Ξένου εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον: «*Απομνημονεύματα ἐπὶ Δυστυχούς, ἤτοι Βίος τῶν Νόθων*

Τέκνων», οὐ τινος ἐδημοσιεύθησαν οἱ ἕξ πρῶτοι τόμοι, ἐκ τῶν δέκα, ὅσοι ἔμελλον νὰ ἀπαρτίσωσι τὸ ὅλον. Τὸ μυθιστόρημα τοῦτο ἔμελλε νὰ ἦναι ἐγκυκλοπαιδικόν.

Ταῦτα τὰ κυριώτατα τῶν ἐν σχήματι βιβλίων δημοσιευθέντων πνευματικῶν ἔργων τοῦ Στεφάνου Ξένου. Εἰσὶν ὁμως καὶ πολλὰ ἄλλα μικρότερα δημοσιεύματα, ἐπίσης ἐνδιαφερούσης ὕλης, καὶ ἕτερα, ἀδημοσίευτα, ταῦτα δέ, ὡς προεικάζεται ἤδη, τελειότερα καὶ μᾶλλον μεμελετημένα, ὅταν δὲ δημοσιευθῶσιν, ὡς ποθητόν, προωρισμένα ἔτι μᾶλλον νὰ λαμπρύνωσι τὴν μνήμην αὐτοῦ, διὰ νέας αἰγλης.

Εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν συγγραφῶν τοῦ Ξένου, ὡς εἰκόσ, δὲν εἰσερχόμεθα. Δὲν εἶναι θέμα τῆς μικρᾶς βιογραφικῆς σημειώσεως ταύτης. Ἐν μόνον ἀρκούμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι κέντρον ἔσχον αἱ συγγραφαὶ πᾶσαι αὐταὶ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μέλλοντος τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τὴν διεκδίκησιν δὲ τῶν ἀξιώσεων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ τὴν ἀπολογία κατὰ τῶν συκοφαντησάντων αὐτήν. Ἄλλως τε εἰς τὸ αὐτὸ ἔτεινον ἀείποτε τέλος καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐργασίαι τοῦ Ξένου. Καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ χρηματιστικῷ καὶ βιομηχανικῷ σταδίῳ, δὲν ἀφήκεν οὐδ' αὐτὸ τὸ ἐλάχιστον σημεῖον τῆς δράσεως αὐτοῦ, χωρὶς νὰ σφραγίσῃ διὰ τῆς ὑπηρεσίας τῆς ἐθνικῆς ἰδέας. Καὶ τὰ 24 ἀτμόπλοια τῆς μεγάλης Ἑταιρίας αὐτοῦ ἐβάπτισε πάντα δι' ὀνομάτων, ἀναμνησκόντων ἡμέρας δόξης τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας μεγάλου ἀγῶνος. Ἐν τούτῳ δέ, ὁ Στέφανος Ξένος ὑπῆρξεν ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος, ἀπὸ τῆς νεότητος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἡ γλῶσσα τῶν συγγραφῶν τοῦ Ξένου δὲν εἶναι ἐν γένει ὀμαλή. Πολλαχοῦ φαίνεται, σκεπτόμενος ἀγγλιστί, μεταφράζων δ' ἑλληνιστί. Εἶναι ὁμως ἡ φράσις αὐτοῦ εὐχαρὶς καὶ ἀπέριττος, κλίνει δὲ εἰς τὴν μᾶλλον καθαρεύουσαν κατασκευὴν αὐτῆς.

Ἄλλ' ὁ Στέφανος Ξένος διεκρίθη, οὐ μόνον ὡς συγγραφεὺς πονημάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐφημεριδογράφος. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐγκαταστάσεώς του, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως ἐφημερίδος ἑλληνικῆς μεγάλης, ἐν Λονδίῳ. Τὸ ἐπιχείρημα ἀπῆτει δαπάνας κολοσσιαίας, οἷας δὲν εἶδύνατο νὰ καταβάλῃ ὁ νεανίας Ξένος, καθ' ὃν χρόνον ἀπέζη μόλις ἐκ τῶν ἰδίων πόρων. Ὅταν ὁμως ἠνδρώθη ἐν πλούτῳ, κατὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς μεγάλης ἀτμοπλοικῆς ἐπιχειρήσεως, ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ προσφιλὲς ὄνειρον τῆς πρώτης νεότητος αὐτοῦ. Συνέστησε τυπογραφεῖον πλούσιον ἴδιον καὶ ἐξέδοτο τὸ μείζον τῶν μέχρι τότε φανέντων ἑλληνικῶν εἰκονογραφημένων περιοδικῶν, τὸν Βρετανικὸν Ἀστέρα, οὗτινος ἡ δημοσίεσις συνεχίσθη ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Ἡ ἐφημερίς αὕτη τοῦ Ξένου διεκρίθη, ἐπὶ ποικιλίᾳ ἄρα ὕλης καὶ ἐπὶ υπερβάλλοντι ἐνθουσιασμῷ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ βιαιότητι κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ βασιλέως Ὄθωνος καὶ κατὰ τῆς Δυναστείας αὐτοῦ.

Ὁ πόλεμος, ὃν ἐν ἄκρᾳ σφοδρότητι ἐδίωξε κατὰ τοῦ πρώτου Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ὁ Ξένος διὰ τοῦ *Βρεττανικοῦ Ἀστέρου*, ὑπηγορεύθη μὲν ἐκ τῆς ἐπικρατησάσης κατὰ τοὺς ἀμέσως πρὸ τοῦ 1862 χρόνου δυσμενείας πρὸς τὴν βαυαρικὴν Δυναστείαν καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φιλελευθέρου φρονήματος, ὅπερ ἐδέσποξε τῆς Νεότητος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν. Ἴσως, ἢ μᾶλλον ἀναμφισβητήτως, αἱ ὑπεράγαν συγκεντρωτικαὶ τάσεις τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Ὁθωνος ὑπηγορεύθησαν ὑπὸ διαθέσεως ἀγαθῆς· ἀλλ' ὅμως οἱ πρὸς ἐκδήλωσιν αὐτῶν παραδεκτοὶ γενόμενοι τρόποι ἤκιστα συνεβιάζοντο πρὸς τὴν καλὴν πίστιν καὶ πρὸς τὴν ἀριότητα τοῦ πολιτεύματος. Τοιαύτη πολιτεία φυσικῶς ἐμελλε νὰ ἐξεγείρη καθ' ἑαυτῆς τὴν ἑλληνικὴν Νεότητα, ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐκπαιδευθεῖσαν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἄκρας πολιτικῆς ἐλευθερίας, καὶ θιασώτην γενομένην τῆς πιστῆς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐξελιξέως. Ἀλλ' ὅμως ἐδιώχθη ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Ξένου πικρότερον καὶ ἀποτομώτερον ὁ κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἀγὼν, διότι ὁ Στέφανος Ξένος, ἐπὶ τούτοις, εἶχε πεισθῆ, ὅτι πηγὴ τῆς ἐναντίου τοῦ πατρός του ἐπὶ κιβδηλείᾳ συκοφαντίας καὶ τῆς σκληρᾶς καταδιώξεως αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ βασιλεὺς Ὁθων, ἢ μᾶλλον ἡ βασίλισσα Ἀμαλία. Τὰς ὑπονοίας δ' αὐτοῦ οἰονεὶ ἐπεκύρου ἡ ἄρνησις αὐτῶν εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ ἀδικήματος, διὰ τῆς εἰς τὴν προτέραν δημοσίαν θέσιν τοῦ Προξενίου εἰς Σμύρνην ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀθωωθέντος. Ὁρκισθὴ ὁ φιλοπάτωρ υἱὸς τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν θεωρουμένων παρ' αὐτῷ, ὡς δολοφόνων τῆς τιμῆς τοῦ οἰκογενειακοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ἡ ἐπιθεσις κατὰ τοῦ Ὁθωνος διεξήχθη φοβερὰ καὶ σκληρὰ διὰ τοῦ *Βρεττανικοῦ Ἀστέρου*, οὐκ ὀλίγον δὲ συνετέλεσε καὶ αὕτη, πολλῶν ἄλλων συμμαχοῦντων λόγων, εἰς τὴν ἐν ἔτει 1862 ἀνατροπὴν τῆς πρώτης ἑλληνικῆς Βασιλείας.

Ἄγνωστον μοὶ εἶναι, ἐὰν ὁ Στέφανος Ξένος, ἀνδρωθεὶς ἔτι μᾶλλον καὶ πείραν πολλῶν λαβῶν, μετενόησεν, ἐφ' οἷς ἔπραξε κατὰ τοῦ Ὁθωνος. Μοὶ φαίνεται, ἐξ ὧσων περιοδικῶς παρ' αὐτοῦ ἤκουσα, ὅτι δὲν ἦτον ἠύχαριστῆμένος εἰς ἄκρον ἐκ τῆς διαδόχου καταστάσεως, ἐτέραν δὲ θὰ προὔτιμα λύσιν τῆς κατὰ τοῦ Ὁθωνος δράσεώς του, οὐχὶ τὴν ἀπότομον κατάλυσιν τῆς Βασιλείας του. Βέβαιον ὅμως καὶ ἀναμφισβήτητον, ὅτι καὶ οὗτος, ἐπίσης καὶ πάντες οἱ νεάζοντες συναγωνισταὶ αὐτῷ, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὑπῆρξαν ἐν ταῖς ἰδέαις των καὶ ἐν τῇ δράσει των, πλήρεις καλῆς πίστεως καὶ ὑπαγορεύσεων ἐθνικῶν. Ἐν τῇ ἀνατροπῇ τοῦ Ὁθωνος, διεώρων ἄφρευκτον τὴν πλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων, διὰ τῆς ἐξευμενίσεως τῆς Δύσεως, καὶ πρὸ πάντων τῆς Ἀγγλίας, ἥτις βαρέως ἔφερε τὴν κατὰ τὸν ἀγγλογαλλικὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολιτείαν τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ὃν δὲν ἔπαυσεν ἕκτοτε θεωροῦσα, ὡς ἀφωσιωμένον ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀρκτου, καὶ ὡς ὄργανον ταύτης ὑπεκκαίοντα τὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τὴν ἐνεργὸν ἐξυπηρέτησιν τῆς μεγάλης ἰδέας. Δὲν ὑστέρησε δὲ καὶ λιαν θετικῶν ὑποσχέσεων ἢ παροχῆ, ἐκ μέρους τῶν

δυναμένων εὐλόγως νὰ παράσχωσι τοιαύτας, ὅτι τῇ ἐκθρονίσει τοῦ Ὁθωνος ἐμελλε ν' ἀκολουθήσῃ ἄμεσος, καὶ ἐν μέτρῳ γενικῶ, ἡ πραγματοποίησις τῶν ἐλληνικῶν ὀνείρων καὶ ἡ μεγέθυνσις τῆς ἐλληνικῆς Ἐπικρατείας. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, εἰς ἃς ἀτυχῶς ἰδιαιτάτην βαρύτητα ἔδιδεν ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ἡ πολιτεία τῆς πρὸ τοῦ 1862 ἐλληνικῆς Νεότητος, ἥς κατὰ τὸ πλεῖστον ἔργον ἡ ἀνατροπὴ τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1862, καὶ ἐξηγεῖται καὶ δικαιολογεῖται, ὅταν μάλιστα καὶ παρώρμησαν εἰς αὐτήν, διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν, καὶ συνέτρεξαν αὐτῇ πολλοὶ ἄνδρες, καὶ εἰς τὰς τάξεις ἀνήκοντες τῶν ἐπιζησάντων μεγαλυνύμων ἀνδρῶν, τῶν διαπρεψάντων ἐν τῷ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας μεγάλῳ ἀγῶνι τοῦ 1821. Ἐὰν ἐκεῖνοι ἐπλανήθησαν, τυχόν, μᾶλλον συγγνωστέοι ἐπὶ τῇ πλάνῃ αὐτῶν οἱ τῆς πείρας στερούμενοι καὶ ἀθηντείας γυμνοὶ νεανίαι. Ἐν τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ Στεφάνου Ξένου, ἐπὶ τῇ κατὰ τοῦ Ὁθωνος σφοδρᾷ ἀντιπολιτεύσει.

Ἄλλ' ἡ δημοσιογραφικὴ δρασίς τοῦ Στεφάνου Ξένου δὲν προσωρίσθη μόνον οὐδ' ἀνεξελίχθη ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ ἐν Λονδίῳ ἰδρυθείσῃ καὶ διευθυνομένῃ ἡμερηίδι. Καὶ πρὶν ἢ ἰδρῦσῃ τὸν *Βρεττανικὸν Ἀστέρα*, καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν διηθῦθεν αὐτόν, καὶ ἀκολουθῶς, δὲν ἔπαυσε γράφων, οὐ μόνον ἐν ἀγγλικῶσι φύλλοις, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνταποκριτῆς πληρῶν τὰς στήλας ἐλληνικῶν ἡμερηίδων. Ἐκτὸς τῆς *Ἀθηναῖς*, τῆς *Ἐλπίδος*, τῆς ἐν Σμύρῃ *Ἀμαθίας*, μακρὰ ἀνταποκρίσεις τοῦ Ξένου ἐπλήρουν καὶ ἐκόσμου τὰς στήλας τοῦ *Αἰῶνος*, καθ' ἣν ἐποχὴν συνέτασσον αὐτόν. Βραδύτερον, ἐγένετο ὁ κυριώτατος τῶν συντακτῶν τῶν *Νέων Ἰδεῶν*, καὶ τῆς *Ἀκροπόλεως* ὁ ἀφθονος πάροχος μακρῶν διατριβῶν, περὶ τῶν φλεγόντων ζητημάτων τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἰδίως περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς χώρας ἡμῶν. Οἱ ἐν ταῖς διατριβαῖς αὐταῖς ἀναπτυχθέντες συνδυασμοὶ καὶ τὰ πρὸς ὑποστήριξιν καὶ ἀνάλυσιν αὐτῶν συσσωρευθέντα ἐπιχειρήματα, πρόκεινται τρανὰ δείγματα τοῦ ἀναλυτικοῦ νοῦς τοῦ Στεφάνου Ξένου καὶ τῆς ἐκτάκτου πολυμαθείας, ἐπίσης δὲ καὶ τοῦ ἀναλλοιώτου ἐθνικοῦ φρονήματος αὐτοῦ.

Ὁ Στέφανος Ξένος, ὅταν ὀριστικῶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγκατέστη ἐν Ἀθήναις, ἐπειράθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐκδοσιν τοῦ *Βρεττανικοῦ Ἀστέρος*, ἐν σχήματι ἡμερηίδος καθημερινῆς, ἀλλ' ἄνευ εἰκόνων, ἥτοι καθαρῶς πολιτικῆς. Τὸ ἔργον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ· διότι οἱ κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὅροι τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπανελήφθη ἡ ἐκδοσις τοῦ ἐν Λονδίῳ ἄλλοτε ἀκμάσαντος περιοδικοῦ, ἦσαν ὅλως διάφοροι ἢ οἷους ἀντελαμβάνετο ὁ ἐπὶ τριακονταετίαν ἐν Ἀγγλίᾳ διατελέσας διευθυντῆς αὐτοῦ. Ἐπίσης δυσκόλως ἐμελλον νὰ κατανοηθῶσιν αἱ ἐν μεινωμένοις φύλλοις δημοσιευθεῖσαι πραγματεῖαι αὐτοῦ, περὶ ζητημάτων ἐπικαίρων· διότι, εἰ καὶ διδασκτικώταται, ὅμως ἦσαν γεγραμμένα εἰς φράσιν οὐχὶ ἐκ τῶν προσφιλῶν τοῖς νέοις Ἀθηναίοις, προαπῆτουν δέ, εἰς ἀκριβῆ ἐκτίμησιν αὐτῶν, γινῶσιν πραγμάτων καὶ πρακτικῶν ἰδεῶν, ἦν μάτην ἠθέλε τις ἐπιζητήσει ἐν κοινωνίᾳ ἀρτισυστάτῳ, πρὸ παντός δὲ οἰκονομικῶς καὶ χρηματιστικῶς εἰς ἄκρον

περιορισμένη και μόλις αναθλαστανούση. Ὁ Στέφανος Ξένος, ἐθισθεὶς ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰς τὸν ἀγγλικὸν βίον, καὶ ἰδὼν, ἐν τοῖς ἔργοις, ὅτι πολλάκις ἠυδοκίμησεν ἢ ἀπλή ἔκθεσις μιᾶς ἰδέας, ὅπως αὕτη τύχη ἐνσαρκώσεως, ἤρκει μόνον νὰ ἐκτεθῆ ἐπιστημονικῶς καὶ σαφῶς, ἐνόμισεν εὐλικρινῶς, ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι καὶ ἡ αὕτη μέθοδος εὐδοκιμεῖ ἐν τούτῳ ἐπλανήθη. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀπογοητεύσεις, αἵτινες ὁμως ἀπελπίζουσαι πάντα ἄλλον, αὐτὸν δὲν ἀπεθάρβυνον, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐνίσχουν εἰς νεώτερον ἀγῶνα.

ὑπὸ τῆς αὐτῆς παραγνωρίσεως τοῦ μέσου, ἐν ᾧ ἀπεφάσισε νὰ διαβίωσῃ ἐφεξῆς, μέχρι πνοῆς ἐσχάτης διετέλεσεν ὁ Στέφανος Ξένος, ἀποφασίσας νὰ πολιτευθῆ. Πιστεύσας, ὅτι ὁ πολιτικὸς ἀγὼν διώκεται καὶ παρ' ἡμῖν, ὑφ' οὗς ἐξελίσσεται ὄρους καὶ ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, ἐνθα πολλῶν διάφορα προτίθενται εἰς λύσιν πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα, ἐνόμισεν, ὅτι, ὅπως ἀσφαλίσωσιν αὐτῷ τὴν ἐπιτυχίαν ἐν τῷ ἐκλογικῷ ἀγῶνι, ἤρκει προγράμματα, καλῶς συντεταγμένα καὶ ἀναπτύσσοντα τὴν ἐν τῷ μέλλοντι δράσιν τοῦ ἀποδουμένου εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα, ἢ ὑπομιμνήσκοντα ὑπηρεσίας παρελθούσας, οἰκογενειακὰς ἢ προσωπικὰς. Οὕτως, ὡσάντις ἂν ἐνηργήθησαν ἐν Ἑλλάδι ἐκλογαί, βουλευτικαὶ ἢ δημοτικαί, ἀπὸ τοῦ 1877 καὶ ἐντεῦθεν, ὁ Στέφανος Ξένος διηγωνίσθη, ὡς ὑποψήφιος. Ἀλλὰ τὰ προγράμματα μόνον ἔχων κεφάλαιον, καὶ εἰς τὴν εὐγλωττίαν του στηριζόμενος, τακτικῶς ἀπέτυχεν ἐν τῷ ἐκλογικῷ ἀγῶνι. Ἴσως δίκαιον εἶχεν, ἀποδοῦς ἐκάστοτε τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χρήματος καὶ εἰς τὴν κατωτέραν ἀνάπτυξιν τῶν Ἑκλογέων. Αἱ αἰτίαι ὁμως αὗται δὲν ὑπῆρξαν αἱ μόναι τῆς ἀποτυχίας αὐτοῦ. Ἐλάλει πρὸς τοὺς Ἑκλογεῖς γλῶσσαν, ἣν δὲν ἠγνόουν, καὶ ἀνέπτυσε πρὸς αὐτοὺς πράγματα, ἅτινα ἐδύναντο βεβαίως νὰ ἐνοήσουν οἱ Ἄστοι ἢ οἱ Ἐργάται τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς Μάντσεστερ, ἅτινα ἀσφαλῶς προωρισμένα ἦσαν νὰ διεγείρωσι τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν, ἥμισυ ὁμως ἔμελλον νὰ ἐπιδράσωσι τῆς γνώμης ἐκλογέων Ἑλλήνων. Πρὸ αὐτῶν, παρήρχοντο οἱ ὠραῖοι ἐκεῖνοι λόγοι, ἀγαθὴν μὲν καταλείποντες τὴν περὶ ἐκθέντος γνώμην, ἀλλ' ὁμως ἐπαφίνοντες κεχαραγμένην τὴν ἐντύπωσιν, περὶ τοῦ ἀσθενῶς πρακτικοῦ νοῦς τοῦ ὑποψηφίου Βουλευτοῦ ἢ Δημάρχου.

Καὶ ἐν κύκλῳ εὐρυτέρῳ, ἢ αὐτῇ παρανόησις ἐδίωξε τὸν Στέφανον Ξένον, οὕτω δὲ οὐχὶ ἀπκῆ ἐγένετο τὸ θῦμα τῶν ἐπιτηδαιῶν, ὡς καὶ νῦν ἐπίσης καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀρχαιότητι, ὠνομάσθησαν οἱ ἐκμεταλλεόμενοι τοὺς ἀπλουστέρους τῷ ἦθει, καὶ θετικώτεροι ἀναδεικνύμενοι ἐν τῇ διανομῇ τῶν κερδῶν, ἐπιτυχούσης κοινῆς ἐπιχειρήσεως. Τῶν μεγάλων κόπων, τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ὁμοίῳ αὐτοῦ, τῆς ἄκρας δραστηριότητος, ἐν τῷ κατὰ Ὀθωνος ἀγῶνι, ἄλλοι ἐπωφελήθησαν, οὗτος δὲ ἔμεινεν ἐν ταῖς ἐσχάταις τῶν τάξεων τῶν ἀναδειχθέντων ἐν τῇ Πολιτείᾳ ἡμῶν, μετὰ τὸ 1862. Ἰδρυτῆς τοῦ μεγάλου Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου, ᾧ τινι μετέσχον ἐπιφανεῖς Ἄγγλοι, καὶ ἐκ τῶν πο-

Φωτολίτ. Κ. Τρούζμαν Αθήναι.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΕΝΟΣ

λιτικῶν τάξεων καὶ ἐκ τῶν τάξεων τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ χρήματος, καὶ ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε περιοδικῶς εἰς τὴν κρείσσονα λύσιν τῶν δυσχερειῶν τῆς νέας τάξεως τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων, ἐλάχιστα κατώρθωσε δι' αὐτοῦ, ἄλλοι δ' ἐξεμεταλλεύθησαν τὰ πολιτικά ὠφελήματα. Ὑλικῶς συνδραμών, εἶπερ τις καὶ ἄλλος, εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πρὸ τοῦ 1862 συνεννοηθέντων, πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Βασιλείας τοῦ Ὁθωνος, ἐλογίσθη ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῶν ἐνεργῶν. Οὐδὲ δύναται νὰ μετρηθῆ, ὡς ἐπαρκῆς ἀμοιβή, ἡ ἀπονομὴ τῷ Στεφάνῳ Ξένῳ τοῦ τίτλου τοῦ γενικοῦ Προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Λονδίῳ, εὐθὺς μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862, τίτλον, ὃν ἐπὶ βραχὺ διετήρησε καὶ ὅστις εἰς μεζζονας ἔτι ὑπέβαλεν αὐτὸν ὑλικὰς θυσίας. Ἀλλὰ τοιαύτη ἡ τύχη τῶν σημαντικωτέρων ἐργατῶν τῶν μεγάλων μεταβολῶν, ἀσφαλῶς δὲ ἰσχύει περὶ τούτων τὸ σοφώτατον ῥῆμα : «*Ἄλλοι σάφτουν καὶ κλαδεύουν, ἄλλοι πίνουσι καὶ μεθοῦν.*» Τοῦτο ἐφηρμόσθη πληρέστατα ἐπὶ τοῦ Στεφάνου Ξένου, ὡς μετόχου τῆς πολιτικῆς κινήσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Στέφανος Ξένος, ὡς ἰδιώτης, ἀνεδείχθη, καθ' ὅλην τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἐξαιρέτων καὶ σπανίων χαρακτῆρων. Ἦν ἀφειδῆς ἐν τῇ πρὸς τοὺς φίλους συνδρομῇ, καὶ πρὸς ἀγνώστους ἔτι, ἀλλ' οὐς εὗρισκε στενοχωρημένους ἐν τῷ βίῳ. Κολοσσιαῖά εἰσι τὰ ποσά, ἅτινα ἐδαπάνησεν εἰς ἀνακούφισιν τῆς πενίας ἢ τῶν δυσχερειῶν οὐχὶ εὐαρίθμων. Ἡ ἐλευθεριότης αὐτοῦ περὶ τὴν ἐλεημοσύνην κατέστη παροικιακῆ, ἕως δὲ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε καὶ αὐτῇ εἰς τὴν περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου κατατροχῆσασαν αὐτὸν στέρξιν, πολλάκις καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Τὰ ἐμπορικὰ βιβλία αὐτοῦ, ἐρευνηθέντα μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἀτμοπλοικῆς Ἑταιρίας του, ἐβεβαίωσαν, δι' ἀναμφισβητήτων ἀριθμῶν, ὅτι, κατὰ τὰ ἐξ τελευταῖα ἔτη τῆς διαρκείας τῆς Ἑταιρίας, ἐταξείδευσαν ὠρεῶν εἰς τοὺς διαφόρους λιμένας τῆς Μεσογείου τετρακισχίλιοι Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίδες, πτωχοὶ ἢ πενόμενοι, δι' οὓς ἐδαπανήθησαν, καὶ τῆς τροφῆς περιλαμβανομένης, 32,000 λίραι στερλῖναι, ὑπολογιζομένης δι' ἕκαστον ἄτομον τῆς δαπάνης εἰς ὀκτώ λίρας. Βεβαίως κατὰ πολὺ ἀνώτερον εἶναι τὸ ποσόν, ὅπερ ἐδαπανήθη εἰς ὑποστήριξιν ὑπάρξεων φιλικῶν καὶ συμπαθῶν τῷ Ξένῳ, ἀλλ' ἐν πλήρει τῇ μυστικότητι, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολήν.

Γενναιότερος ἀνεδείχθη ὁ Στέφανος Ξένος ἐν ταῖς δημοσίαις εἰσφοραῖς. Πάντες οἱ Σύλλογοι, πάντα τὰ πνευματικὰ ἰδρύματα τῆς τε ἐλευθέρας καὶ τῆς ὑποδοῦλου Ἑλλάδος μνημονεύουσιν αὐτοῦ, ὡς ἐνός τῶν προθύμων καὶ γενναίων εὐεργετῶν αὐτῶν. Ἐξῆχος δὲ ἡ ἀναγεννωμένη ἐν Ἑλλάδι Καλλιτεχνία ὀφείλει αὐτῷ εἰσφορὰν πολύτιμον, συλλογὴν δεκατεσσάρων ἐλαιογραφιῶν, ἐν αἷς καὶ μία τοῦ μεγάλου Κορεγίου, αἱ «ἀνατροπὴ τοῦ Ἐρωτος», θεωρουμένη ὡς ἡ ἀληθῆς πρωτότυπος. Αἱ εἰκόνας αὗται, ὧν αἱ πολλαὶ μεγάλου μεγέθους, ἐντός καταχρῶσαν πλατσίων, εἰσὶν αἱ κυριώταται τῆς ἰσχυοτάτης δημοσίας Πινακοθήκης τῆς

Ἑλλάδος. Εἰσὶ δὲ ἔργα τοῦ Ῥεμβράνδ, τοῦ Ἀλβάνο, τοῦ Ἰορδάνου, τοῦ Βάνδρ, τοῦ Δελκούρ. Ἐν τῇ προθυμίᾳ εἰς συμπλήρωσιν τοῦ καλοῦ ἔργου δὲν εὐρέθησαν μέχρι τοῦδε πολλοί, οὕτω δὲ ἡ Πινακοθήκη ἢ ἐν Ἀθήναις τάσσεται, ἐν τοῖς ἀσημάντοις τῶν ἐν Εὐρώπῃ.

Πάντες οἱ Ἕλληνας, οἱ εἰς Ἀγγλίαν μεταβαίνοντες, εὕρισκον παρὰ τῷ Στεφάνῳ Ξένῳ φίλον πρόθυμον, ἐγίνοντο δὲ παρ' αὐτῷ δεκτοὶ ἕκαστοι δι' ἀναλόγων εἰς τὴν προσωπικότητα αὐτῶν τιμῶν. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐπισκεφθέντων τὴν Ἀγγλίαν, κατὰ τὰ ἔτη τῆς εὐδαιμονίας τοῦ Ξένου, ἀπῆλθεν αὐτῆς, μὴ φέρων τὴν ἀνάμνησιν περιποιήσεων ἀδελφικῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν. Ὁ Στέφανος Ξένος ἦτον ὁ ἀληθὴς Πρόξενος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, δεξιούμενος, περιποιούμενος, πανηγυρίζων καὶ παντοιοτρόπως προσπαθῶν νὰ καταστήσῃ εὐάρεστον τὴν ἐν Λονδίῳ διαμονὴν εἰς πάντα ἐπισκεπτόμενον τὴν μεγαλόπολιν Ἑλλάδα.

Ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Στεφάνου Ξένου, ἥς ἀπὸ τρυφερᾶς νεότητος παρέσχεν ἐπιφανῆ δείγματα, ἡ θέσις, ἣν κατέκτησε παρὰ τῷ κόσμῳ τῶν γραμμάτων ἐν Ἀγγλίᾳ, οὐχ ἦττον ἢ τὰ περικισμοῦντα αὐτὸν φυσικὰ προσόντα τῆς χάριτος καὶ τοῦ εὐγενῶς φέρεσθαι, ἡσφάλισαν αὐτῷ τὴν εἴσοδον οὐ μόνον εἰς τοὺς ἐπιφανεῖς ἀγγλικούς οἴκους, εἰς οὓς ἄλλως τε ἐγένετο θαμῶν οἰκείος, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐν Λονδίῳ ἐγκαταστάσεώς του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Λέσχας καὶ εἰς τοὺς Συλλόγους τῆς διακεκριμένης ἀγγλικῆς κοινωνίας. Τιμῆς τοιαύτης δέ, ἐὰν μὴ πλανώμεθα, οὐδεὶς ἠξιώθη ποτέ, ἐκ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ Ἑλλήνων, καίτοι ἀνωτέραν ἢ ὁ Ξένος κεκτημένων περιουσίαν. Ὁ Στέφανος Ξένος διετέλεσεν Ἐταῖρος, δι' ἐκλογῆς ἐν ἀνευφημίαις, ὡς τοιοῦτος, ἀναγνωρισθεὶς, τοῦ Reform Club, ὅπερ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκ τῶν ὑψίστων διακρίσεων, τοῦ Junior Gassik Club, τοῦ Union Club of Newcastle, μέλος δὲ τῆς Φιλολογικῆς Βασιλικῆς Ἐταιρίας, τῆς Ἐταιρίας τῶν Τεχνῶν, καὶ ἄλλων διασῆμων Λεσχῶν καὶ Ἐνώσεων. Διὰ πάντων τῶν τρόπων τούτων ἐξεζήτει νὰ συνάπτῃ σχέσεις πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς ἐκ τῶν Ἀγγλῶν, οὓς ὑπέθετεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του, ὅπερ κατῴρθωσεν ἐν μέρει, νὰ ὑπομιμνήσκῃ δὲ εὐνοϊκῶς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ νὰ ἐξάπτῃ τὸ σθεννύμενον ἀπὸ τινος παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς φιλελληνικὸν αἶσθημα. Καὶ ὑπῆρξαν στιγμαί, ἐν αἷς αἱ ἀποπειραὶ τοῦ Στεφάνου Ξένου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν εὐμενῆ ἐπίπλυσιν σπουδαίων ζητημάτων, ἀφορώντων εἰς τὸ ἑλληνικὸν μέλλον.

Ἀφοῦ ἐν τῷ Στεφάνῳ Ξένῳ ἡ καρδία κατίσχυεν, ὁ δ' ἐνθουσιασμὸς καθωδήγει αὐτὸν ἐν ταῖς σπουδαιοτάταις ἔτι καὶ κρισιμωτάταις τοῦ βίου στιγμαῖς, κατ' ἀνάγκην ἐμελλε νὰ κατισχύσῃ, ἐν ταῖς σκέψεσι καὶ ἐν τῇ δράσει αὐτοῦ, ὡς ἀνθρώπου, κατ' ἰδίαν λαμβανομένου. Εἰ καὶ ἦδη ἐπιφανῆς γενόμενος ἠδύνατο νὰ συνάψῃ γάμον, ἐπικερδῆ καὶ πάροχον μεγάλῃς προικῆς, προϋτίμησε νὰ συζευχθῇ νεάνιδα Ἀγγλίδα, πρὸς ἣν συνέθεσαν αὐτὸν δεσμοὶ συμπαθείας ἀγνῆς. Ἦτον ἀνεψιά ναυάρχου Ἀγγλοῦ ἢ νέα κόρη, οὐχὶ ὅμως πολυφερνος. Ἀλλ' ὅμως, ἀγαθὴ σύζυγος, ὑπέστη ἀγογγύστως τὰς δυστυχίας τοῦ ἐκλέξαντος αὐτὴν ὡς

συντρόφου τοῦ βίου του, ἐπίσης δὲ ἄνευ κόμπου ἠτένισε πρὸς τὰς ὥρας τῆς εὐδαιμονίας. Ἄτυχῶς ἐνωρίς ὁ θάνατος ἐπελθὼν ἐστέρησε τὸν προσφιλῆ σύζυγον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς παρηγορίας, ἣν μόνη ἡ ἀγαθὴ γυνὴ δύναται νὰ παράσχη τῷ κάμνοντι καὶ διαρκῶς παλαίοντι θνητῷ.

Ἐκ τοῦ γάμου αὐτοῦ, ὁ Στέφανος Ξένος ἀπέκτησε δύο τέκνα, υἱόν, ἐπικληθέντα *Λεωνίδα* καὶ ἐπὶ καιρὸν ὑπηρετήσαντα, ὡς ἀξιοματικόν, ἐν τῷ ἀγγλικῷ τακτικῷ στρατῷ, εἶτα δὲ ἀποχωρήσαντα τῆς ὑπηρεσίας, καὶ θυγατέρα, τὴν *Ἀριάδην*, νυμφευθεῖσαν τῷ ἀγγλῷ Μόξεν. Ἐν τῷ προσώπῳ τῶν τέκνων ἀπετυπώθησαν τὰ ἑλληνικὰ προσόντα τοῦ γεννήσαντος.

Μέχρι τελευταίας πνοῆς, ὁ Στέφανος Ξένος διετέλεσεν, οἷος ἐγεννήθη καὶ οἷος ἀνεπτύχθη, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀκμῆς τῶν ἀφθόνων τῆς ζωῆς δυνάμεων, δι' ὧν ἐπροικίσθη. Ἄκαμπτος ἐργάτης ἐν παντί, ἀκατάβλητος καὶ χαλκέντερος μύστης τοῦ πνευματικοῦ βίου, πιστεύων εἰς τὸν ἀστέρα του, οὐδέποτε ἀπηλπίσθη, πρὸ τῶν δυσχερεῶν, αἵτινες ἀπῆντων, ἀνὰ πᾶν βῆμα, εἰς τὰ σχέδια καὶ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ. Ἄλλ' ἠτύχησεν ἐν τούτῳ, ὅτι ἤλθεν εἰς τὴν ζωὴν, ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν τὰ ἔκτακτα καὶ τολμηρὰ σχέδια δὲν ἐτύγχανον δεξιώσεως εὐμενοῦς, σπανίως δὲ ἀνεύρισκε συνεργάτας.

Ὁ Στέφανος Ξένος ἔπρεπε νὰ ἔζη, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγάλης δράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τοῦ 1821. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀνεστρέφετο καὶ ἔδρα Γενεὰ ἥρωική, τολμηρὰ, ἣτις δὲν ἐδίσταζεν, ἣτις οὐδὲν ἐθεώρει ὡς ἀδύνατον καὶ μὴ κατορθωτόν, διὰ τῆς δεξιᾶς αὐτῆς, γενεά, ἣτις ἐρρίπτετο τυφλῶς εἰς τὰς παραβολωτάτας τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ οὐχὶ ὀλίγας διεξήγαγε θριαμβευτικῶς. Ἐν χρόνοις τοιαύτης δράσεως καὶ ἐν μέσῳ ὀμηλικῶν τῆς αὐτῆς σαρκὸς καὶ τῆς αὐτῆς ψυχῆς, ὁ Στέφανος Ξένος ἀναμφισβητήτως ἤθελε διαπρέψει, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἤθελε παραδόσει εἰς τὴν Ἱστορίαν ἐπιφανέστατον.

Ἄλλ' ὅμως, καίτοι μὴ εὐνοηθεὶς ὑπὸ τῆς Τύχης, ὅπως γεννηθῆ ἐν χρόνοις, προσφορωτέροις εἰς τὴν ἀκατάβλητον ὁρμὴν ἀνεξαντλήτου ζωῆς, οὐχ ἤττον ἐδημιούργησεν ὑπαρξιν, ἣτις εἰς τοὺς μεταγενεστέρους δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς διδάγμα ἀγαθόν, περὶ τῆς δυνάμεως, ἣν ἀσκεῖ ὁ νοῦς καὶ ὁ ἥρωϊσμός τοῦ χαρακτήρος.

Ἐγγραφοῦ, ἐν Ἀθήναις, κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 1894.

ΤΙΜΟΛΕΩΝ Ι. ΦΙΛΗΜΟΝ

Στέφανος Ξένος

Πανομοίωτον ὑπογραφῆς Στεφάνου Ξένου.